

Arkadiusz Piętaś <https://orcid.org/0000-0001-6506-3705>
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
e-mail: apietak@interia.eu

„Wissenschaft bringt Brot”: analiza językoznawczo-glottodydaktyczna treści polityczno-propagandowych zawartych w podręczniku do nauki języka niemieckiego z 1951 roku

Streszczenie

W artykule przeprowadzono analizę podręcznika do nauki języka niemieckiego z 1951 roku ze szczególnym uwzględnieniem treści polityczno-propagandowych oraz rozwiązań metodycznych, które autorzy zastosowali w swojej publikacji. Poprzez analizę wybranych treści autor wprowadza czytelnika w klimat edukacyjno-wychowawczy lat pięćdziesiątych XX wieku.

Słowa kluczowe: propaganda, cele wychowawcze, słownictwo specjalistyczne, rzeczownik

Wstęp

Język niemiecki dla klasy VII autorstwa Emilii Szarlitt i Michała Cieśli został wydany nakładem Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych w Warszawie oraz zatwierdzony pismem Ministerstwa Oświaty z 23 czerwca 1950 roku na rok szkolny 1950/51 z przedłużoną „aprobata” na rok szkolny 1951/52.

Książka opatrzona była czarno-białymi rysunkami. Przeważały motywy zakładów pracy, kominów, uprawy roli, pracowników w skupieniu wykonujących swoją pracę w kopalni, w montażowni traktorów *Im Traktorenwerk – Brandenburg*, w tkalni *In einer Chemnitzer Weberei*, w stoczni *In der Schiffswerft Stralsund* czy na roli. Z kolei

uczniowie albo pracowali przy użyciu kilofów i łopat, albo zaczytani spędzali czas w bibliotece. Z kolei podczas wakacji odwiedzali gospodarstwa rolne, pomagając przy żniwach *Besuch in der Viehaufzuchtstation; Getreideernte*. Na twarzach pracujących można było dostrzec skupienie i powagę lub lekki uśmiech oraz przyjazne nastawienie, co na przykład dało się zauważyć na twarzach górników, wracających do domu po skończonej sztychcie.

Analiza językoznawczo-glottodydaktyczna

Autorzy podręcznika wiele miejsca poświęcili rzeczownikom złożonym *Die zusammengesetzten Substantive* oraz słownictwu specjalistycznemu *Fachwortschatz*. Każdej czytance *Lesestück* towarzyszył słowniczek, zawierający tłumaczenia specjalistycznych określeń na język polski, a niekiedy autorzy odchodzili od „zwykłego” tłumaczenia, starając się wyjaśnić poszczególne słowa przy pomocy opisu lub synonimów w języku niemieckim, co bez wątpienia poszerzało glosariusz ucznia. Na przykład: *Die Betriebsleitung* – ‘kierownictwo zakładu’; *der Betriebsrat* – ‘rada zakładowa’; *die Volkshochschule* – ‘uniwersytet ludowy’; *das Bekleidungswerk* – ‘pracownia konfekcji’; *die Nachkriegszeit* – ‘okres powojenny’; *die Bewährungsprobe* – ‘próba sprawnościowa’; *die Werkbank* – *der Arbeitstisch*; *der Stollen* – *der Gang in der Grube*.

Ideologia komunistyczna dużą wagę przykładła do rozwoju przemysłu ciężkiego, parcelacji majątków ziemskich¹ oraz propagandowo doceniała przede wszystkim dwie klasy społeczne: robotników i chłopów. W związku z tym w podręczniku promowano przede wszystkim pracę w przemyśle ciężkim lub na roli, naświetlając warunki pracy w tych sektorach gospodarki oraz zaznajamiając ucznia ze słownictwem specjalistycznym z różnych branż przemysłu i rolnictwa. W podręczniku wyszczególniono:

- górnictwo: *der Grubenhund; das Sprengloch; der Stollen; die Sohle; der Oberhauer; die Schacht; der Förderkorb; unter Tag; in die Grube hinabführen; Kohle brechen; der Fackelzug der Bergleute;*
- hutnictwo: *das Stahlwerk; der Stahlgießer; das Walzwerk; die Walzstrasse; der Martinsofen; der Dampfhammer;*
- przemysł maszynowy: *der Durchmesser; der Dreher, die Drehbank; die Schraubenschlüssel;*
- przemysł tkacki: *der Webstuhl; die Weberei; das Bekleidungswerk; der Kattun; das Schnittmuster; die Werkschürze;*
- przemysł stoczniowy i rybołówstwo: *die Taktstrasse; das Schwimmdock; der Schlepper; der Stapellauf; der Fischfang; der Fischkutter; der Eisbrecher; in die See auslaufen/stechen; im Hafen liegen Schiffe; das Felsenriff; die Sturmesnot;*
- rolnictwo: *die Sämaschine; das Saatgetreide; der Speicher* [‘spichrz’]; *der Motorenflug; die Pflugschar; der Friedensertrag* – ‘plony [pokojoye] przedwojenne’; *die Molkerei; die Melkmaschine; Handelsorganisationladen* – ‘sklep spółdzielczy’; *der*

¹ Według hasła: „Am 17.10 erfährt es Herr von Zitzewitz, das Schloß bleibt auch in Zukunft Volksbesitz”.

Kuhstall; die Mähmaschine; die Garbe; der Getreidefeimen; die Dreschmaschine; abernten; das Feld bestellen; den Acker pflügen;

- przemysł drzewny: *das Sägewerk; der Baumstamm; der Holzschlag; der Holzhammer; das Gatter; die Aufforstung.*

W podręczniku zawarto także słownictwo specjalistyczne z takich obszarów życia, jak:

- sport: skoki narciarskie – *der Abfahrtslauf; der Sprunglauf; die Sprungschanze; der Anlauf; der Auslauf;* piłka nożna: *der Schiedsrichter; der Nebenmann; die Pieke; der Torwächter; der Freistoß; der Mittelstürmer; der rechte Läufer;* szybownictwo: *der Segelflug – ‘lot ślizgowy’; das Startseil – ‘lina do ciągnięcia szybowca’;*
- urzędy i administracja: *amtieren; der Bürgermeister; das Standesamt; der Ortsvorsteher; die Gemeindevertretung;*
- zatrudnienie i wynagrodzenie: *der Tagelöhner; der Lohn; die Bezahlung der Knechte; Knechte mieten.*

W omawianym okresie – obok uprzemysłowienia i zwalczania przedwojennej „reakcji” – równie ważna dla władzy była formacja ideologiczna i światopoglądowa młodego człowieka. Z tego względu podręcznik zawierał szereg słów i sformułowań nacechowanych ideologią i propagandą z lat pięćdziesiątych XX wieku. Bez wątpienia był to podręcznik zredagowany zgodnie z „duchem epoki” i atmosfery społeczno-politycznej, która wówczas panowała. Uczeń już na pierwszych stronach książki był konfrontowany z „przodownikami pracy”, „współzawodnictwem pracy”, „wykonaniem planu” czy „aktywem młodzieżowym”. Następnie mógł się przekonać o trwałym „sojuszu robotniczo-chłopskim”, który wypracowywał „godziny solidarnościowe”. Ponadto dzięki parcelacji chłopci mogli uprawiać ziemię, a dzięki nacjonalizacji dawnego pałacu junkierskiego, przekształconego na Dom Kultury, można było w nim posłuchać prelekcji popularnonaukowej „dla ludu”.

Podczas redakcji czytanek autorzy posłużyli się następującymi słowami i zwrotami o cechach polityczno-propagandowych: *der Aktivist – ‘przodownik’; zu einem Wettbewerb aufrufen – ‘wezwać do współzawodnictwa’; den Jahresplan übererfüllen – ‘wypełnić roczny plan ponad normę’; das volkseigene Gut – ‘nacjonalizowany majątek ziemski’; das Jugendaktiv – ‘aktyw młodzieżowy’; die Jugendaktivistennadel – ‘odznaka młodzieżowa za przodownictwo w postaci szpilki’; der Jugendleiter – ‘drużynowy organizacji Junge Pioniere’; das Pionierlager – ‘obóz pionierów’; die Parzellierung des Junkergutes – ‘parcelacja majątku junkierskiego’; das Bündnis zwischen Arbeitern und Bauern festigen und vertiefen – ‘umacniać i pogłębiać sojusz robotniczo-chłopski’; die Solidaritätsstunden – ‘chłoporobotnicze godziny solidarnościowe’; im Kulturhaus Köpernitz, in dem früheren Junkerschloß – ‘w Domu Kultury, w dawnym pałacu junkierskim’; die Erfüllung des Sechsjahrplanes – ‘wykonanie planu sześcioletniego’; Arbeiter der Industrie und der Landwirtschaft erfüllen den Fünfjahrplan – ‘robotnicy i chłoporobotnicy wykonują pięcioletni plan’; Wir nehmen an dem Wettbewerb teil und wollen in der Landwirtschaft Friedenserträge erreichen – ‘bierzemy udział we współzawodnictwie pracy i wypełniamy normy rolnicze z czasów pokoju’; FDJ hilft beim Aufbau des Vaterlandes – ‘FDJ pomaga przy odbudowie ojczyzny’; das Absingen der Internationalen – ‘odśpiewanie Międzynarodówki’; die Arbeiterschaft – ‘klasa robotnicza’.*

Kształtowanie sprawności pisania czy kreowanie rozbudowanych wypowiedzi wspomagały wyrażenia rzeczownikowo-czasownikowe *Funktionsverbgefüge*, do których autorzy podręcznika sięgali bardzo często. Pod każdą czytanką uczeń znajdował objaśnienia kilku wyrażzeń, które wcześniej były zastosowane w kontekście, na przykład *die Arbeit verrichten; eine Arbeit leisten; Schwierigkeiten besiegen; die Sitzung eröffnen; einen Wettbewerb gewinnen; das Jahressoll erfüllen/den Jahresplan ausführen*.

Ponurą rzeczywistością powojenną autorzy próbowali ubarwić opisami otoczenia i przyrody, korzystając z czasowników dźwiękonaśladowczych *Onomatopoeitika: kreischen; rasseln; rattern; brausen; knarren*, czy ze słownictwa z dziedziny botaniki i zoologii: *das Veilchen; die Primel; die Dotterblume; die Narzisse; die Lerche*. Ponadto często sięgali do poezji. Książkę otwierała jedna zwrotka utworu autorstwa Heinricha Seidela *Arbeit*, pochwalająca pracę, która była między innymi „magicznym słowem” *Zauberwort*, „szczęściem duszy” *des Glückes Seele* i czyniła „narody wolnymi” *Arbeit macht die Völker frei*. Kolejny utwór poetycki autorstwa Moritza Döringa *Bergmanngruß* opiewał czyn górniczy, inna anonimowa *Nasza pieśń – Unser Lied* wychwalała pracę traktora, orzącego rolę i kreującego swoją pracą „nowy świat”: *Pflüge Traktor, pflug das Feld; pflüge die nackte Erde, daß sie wieder fruchtbar werde, gib uns eine neue Welt* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 45). Z kolei *Pieśń Chłopów – Bauernlied* autorstwa K. Lissa nacechowana volkizmem² wskazywała na znaczenie „stanu chłopskiego” *der Bauernstand*, opierającego się na „związku ludzi i roli” i zapewniającego narodowi chleb: *Wir bauen das Haus auf festem Grund und schließen aufs neue den alten Bund, den Bund zwischen Menschen und Erde. Wir sind die Bauern, wir schaffen das Brot für unseres Volkes Genossen* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 95–96). Autorzy podręcznika sięgali również do najwybitniejszych poetów niemieckich, przytaczając na przykład wiersze Heinricha Heinego *Wir saßen am Fischerhause* oraz Johanna Wolfganga Goethego *Gefunden*. Na uwagę zasługuje również przywołanie książki Alexa Weddinga pt. *Das Eismeer ruft*, która opisuje bohaterstwo i nieustępliwość załogi radzieckiego parowca *der Sowjetdampfer „Tscheljuskin”*.

Mankamentem podręcznika były niekiedy ubogie wyjaśnienia dotyczące problematyki gramatycznej. Skąpość wskazówek gramatycznych powodowała, że uczeń nie był w stanie samodzielnie zrozumieć czy rozwikłać problemów gramatycznych bez sięgnięcia do innych publikacji czy pomocy nauczyciela. Odnosi się wrażenie, że autorzy jedynie sygnalizowali problem gramatyczny, a na nauczyciela zrzucili ciężar glottodydaktycznego naświetlenia i wyjaśnienia problemu.

Podręcznik był przewidziany do prowadzenia zajęć metodą gramatyczno-tłumaczeniową. Przeważały ćwiczenia doskonalące sprawność pisania i tłumaczenia, takie jak: *Schreibe den Aufsatz über das Thema: „Wie arbeiten die Bergleute in der Grube?”*; *Schreibe den Aufsatz über das Thema: „Unsere Klasse hilft bei der Entrümmerung der Hauptstadt”*; *Übersetze das Lesestück in die polnische Sprache; Übersetze in die deutsche Sprache folgende Sätze*, oraz umiejętności epistolograficzne, na przykład: *Schreibe einen Brief an deinen Kameraden*. Jeśli chodzi o kwestie gramatyczne, przeważają ćwiczenia polegające na mechanicznym uzupełnianiu tekstu, deklinacji wybranych rzeczowników w oderwaniu

² Zainteresowanych problematyką volkizmu odsyłam do publikacji Mosse, 1972.

od kontekstu czy formułowaniu zdań w narzuconym czasie gramatycznym: *Ergänze die fehlenden Endungen der Adjektive; Dekliniere in Sätzen in der Mehrzahl folgende Substantive; Bilde kurze Sätze im Futurum I und Futurum II*.

Sprawność mówienia ćwiczona była przede wszystkim przy pomocy ustnego streszczenia przez ucznia przeczytanego tekstu, odpowiadania na pytania dotyczące kwestii zawartych w czytance oraz dyskusji na zadany temat (prawdopodobnie w parach, chociaż nie jest to zaznaczone): *Erzähle das Lesestück ohne Dialogform; Bilde Fragen zu dem Lesestück und beantworte sie mündlich; Sprecht über das Thema: „Wozu brauchen wir die Kolhe?“*.

Sprawność rozumienia ze słuchu kształtowano prawdopodobnie przez odczytywanie na głos przez nauczyciela czytanki z poleceniem wynotowania nieznanych słów. Należy wątpić, aby w 1951 roku w kraju zniszczonym wojną szkoły dysponowały sprzętem do prezentowania słuchowisk w języku niemieckim, tak więc przypuszczalnie metoda audiolingwalna nie była w tym czasie wykorzystywana w akwizycji języka obcego.

Wiedza o krajach niemieckojęzycznych *Landeskunde*

Kolejnym mankamentem książki była ubogość wiedzy o krajach niemieckojęzycznych, tak zwanych *Landeskunde*. Autorzy ograniczyli się do zapoznania ucznia z czołowymi komunistami niemieckimi, ponadto wymienili nazwisko Adolfa Hennekego oraz Karla Zeiða, wyjaśnili skrót SED oraz wskazali kilka zakładów przemysłowych na terenie Niemiec Wschodnich³. Jeśli chodzi o ciekawostki geograficzne, to siódmoklasista mógł się jedynie dowiedzieć o górze *der Gaisingberg*⁴ – i to jeszcze w kontekście wizyty w tartaku, oraz o prowincji *Baden*⁵. Z kolei Niemcy Zachodnie *Westdeutschland* były przedstawiane jako kraj biedy i bezrobocia. Autorom podręcznika chodziło o wywołanie w uczniu z jednej strony niechęci do zachodnioniemieckiego systemu polityczno-gospodarczego, z drugiej jednak – o wzbudzenie w nim współczucia i gotowości do spieszenia z pomocą ubogim i pokrzywdzonym. Przytoczono przypadek fachowca z branży metalowej *Metallfacharbeiter*, który nie miał pracy „przez liczne demontaże” *durch die zahlreichen Demontagen* i prosił przyjaciela o znalezienie pracy w Niemczech Wschodnich. Następnie opowiadał o ulicznych protestach robotników zachodnioniemieckich, którzy byli pacyfikowani

³ „Adolf Henneke – górnik niemiecki, pierwszy wprowadził współzawodnictwo pracy na terenie Niemiec Demokratycznych”, „Wilhelm Pieck: pierwszy prezydent NRD, jeden z czołowych przedstawicieli niemieckiej partii komunistycznej”, „Ernst Thälmann, robotnik portowy w Hamburgu, jeden z przywódców niemieckiej partii komunistycznej. Zabyty w więzieniu w r. 1944 przez hitlerowców”, „Karl Liebknecht, jeden z przywódców ruchu rewolucyjnego w Niemczech po pierwszej wojnie światowej. Zamordowany w r. 1919 przez reakcję niemiecką”, „Karl Zeið założyciel warsztatu, z którego powstały słynne zakłady w Jenie”, „SED – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec” (Szarlitt, Cieśla, 1951: 16, 25, 27, 35, 59, 158). Wymienione zakłady przemysłowe: das Stahlwerk – Hennigsdorf, die Niele – Werke in Berlin – Weißensee, das Traktorenwerk – Brandenburg, „In einer Chemnitzer Weberei”, „Ein Besuch in den Jenaer Zeið-Werken”, „In der Schiffswerft Stralsund”.

⁴ „Ein Berg im Erzgebirge, 600 m hoch (Erzgebirge – Góry Kruszcowe w Saksonii)” (Szarlitt, Cieśla, 1951: 167).

⁵ „Baden – Provinz am Oberrhein, an der französischen Grenze” (Szarlitt, Cieśla, 1951: 127).

przez policję: *Und plötzlich hörten wir Schüsse, welche die Polizei in die Luft abgab. Es entstand ein Tumult, viele begannen zu fliehen, einige warfen sich auf die Polizisten. Es gab schließlich auch Verletzte unter den Arbeitern und einen Teil führten die Polizisten mit sich ab. So endete leider unser Kampf gegen die Demontage und wir standen brotlos da...* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 87).

Drugi przypadek opisany w czytance o tytule splagiowanym z powieści E.M. Remarqua *Im Westen nichts Neues* dotyczył ubogiego rolnika, który pozostawiony bez pomocy i wykorzystywany przez bogatych kułaków i obszarników: *der reiche Bauer; der Gutsbesitzer*, postanowił opuścić zachodni Niemiec Baden i przenieść się do wschodni Niemiec Brandenburgii, „gdzie będzie miał wystarczająco chleba”: *Onkel Theodor hat beschlossen, seine Heimat Baden zu verlassen und ist nach Brandenburg gekommen, wo er genug Brot haben wird* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 127).

Cele wychowawcze

Treści światopoglądowe, zawarte w czytankach, opiewały przede wszystkim etos pracy. Jednostka mogła realizować się, pracując w fabryce, kombinacie, kopalni czy na roli dla dobra „kolektywu” i otoczenia. Ponadto większość swojego czasu miała spędzać w zakładzie pracy, w otoczeniu kolegów i kierownictwa, które było gotowe do niesienia pomocy i rozwiązywania problemów. Młody człowiek musiał być przede wszystkim zdyscyplinowany, rozsądny, opanowany, skromny, służyć z uwagą i podekscytowaniem treści przekazywanych przez nauczyciela, kierownika lub bardziej doświadczonego pracownika⁶. Postawa bumelanta czy indywidualisty, który realizuje swój wolny czas na własną rękę lub nie robi nic, były sprzeczne z obowiązującymi zasadami społecznymi⁷. Młody człowiek miał wykonywać pożyteczne prace w „kolektywie”, na przykład doprowadzenie do porządku zachwaszczonego ogrodu⁸ czy odgruzowywanie zniszczonego zakładu pracy: *„Wir wollen einen Monat lang das Werkgelände enttrümmern” – schlägt Max Junkers vor* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 28).

⁶ Treści są przytoczone zgodnie z zasadami pisowni wówczas obowiązującymi: *Die Schüler der sechsten Klasse der Karl-Liebknecht-Grundschule in Berlin warten heute ungeduldig auf die Gegenwartskunde. Sie sollen nämlich über die Wahl ihres künftigen Berufes sprechen. Der Klassenlehrer hat ihnen dabei eine besondere Überraschung versprochen und deshalb ist ihre Ungeduld doppelt so groß. Endlich klingelt es und bald darauf tritt der Lehrer in die Klasse. Er kommt jedoch nicht allein, zwei Arbeiter in Werkkleidung begleiten ihn und begrüßen lächelnd die erstaunten Jungen. „Guten Tag, Junges – sagt der Lehrer – ich sehe an euren Gesichtern, daß die Überraschung gelungen ist. Hier stelle ich euch zwei junge Aktivisten der Niles-Werke vor. Sie sind gekommen euch über ihre Arbeit zu erzählen und euch zu einem Besuch in den Werken einzuladen”* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 35–36).

⁷ *Alles bewegte sich und niemand wollte zurückbleiben, denn es gab unter ihnen keinen Bummelanten* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 137).

⁸ *Im Garten war heute ein reger Betrieb. Die Kinder verteilten die Arbeit untereinander. Der zwölfjährige Fritz spielte die wichtigste Rolle – denn er leitete die ganze Gartnergruppe. „Kinder” – meinte Fritz – wir wollen erst einmal den Garten in Ordnung bringen. Wir müssen ihn zunächst von verwelkten Blättern und Müll säubern. Das machen Liese, Rudi und Johann”. Zwei andere Kinder meldeten sich zum Säubern der Wege von Unkraut* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 135–136).

Ponadto zwracano również uwagę na rozwój intelektualny młodzieży czy pracowników, którzy po pracy czytali lub spędzali czas na wartościowych rozmowach. Należy wspomnieć, że młodzież sama prosiła kierownictwo o udostępnienie sali na wspólne czytanie książek czy dyskusje w czasie wolnym: *Wir alle, nicht nur wir Jungen, sondern auch die älteren Arbeiter haben Lust, uns nach Feierabend irgendwo zu versammeln. Es fehlt uns ein Raum, wo wir nach der Arbeit zusammen Verschiedenes besprechen und auch gemeinsam Bücher lesen können. Wie denkt ihr, Kameraden – wollen wir nicht unsere freie Zeit dazu hergeben, so einen Kulturraum für unser Werk zu schaffen?* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 28).

Podręcznik przedstawiał bezkonfliktowe relacje międzyludzkie w komunistycznym i pacyfistycznym społeczeństwie, a wszelkie problemy, jeśli takowe się pojawiły, były natychmiast rozwiązywane przez „kolektyw” na zwołanym zebraniu⁹. Młodemu człowiekowi wpajano, że nie jest pozostawiony sam sobie, że zawsze znajdzie się grupa osób, które pospieszą mu z pomocą czy radą¹⁰.

Wskazywano także na znaczenie nauki i aktywności fizycznej, promowano pracę nad sobą, zdrową rywalizację sportową, pisanie listów czy przysłuchiwanie się popularnonaukowym odczytom: *Und nun erblicken Sie weite Weizenfelder, wo früher trockene Steppen waren, ... und die prächtigen Ähren dieser Weizenart sind doppelt so groß wie bei uns ... Bilder auf Bilder zeigen immer wieder neue Erfolge der Wissenschaft. Mit Recht sagt man: „Wissenschaft bringt Brot“; Hier kann man ja alle Methoden von Mitschurin mit eigenen Händen versuchen* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 105, 130).

Podręcznik uczył życzliwej postawy wobec drugiego człowieka. Mimo trudnych warunków życia i ciężkiej pracy ludzie byli nastawieni wobec siebie pozytywnie, raczej grzeczni i kulturalni, gotowi do niesienia pomocy w razie potrzeby, cieszyli się z sukcesów kolegów oraz nie przejawiali zawiści ani zazdrości: *Jeden schmückte er mit einem Ehrenzeichen und überreichte ihm eine Geldprämie. Jedesmal klatschten die Bergleute Beifall, denn sie freuten sich zusammen mit ihren Arbeitskameraden über den gewonnenen Wettbewerb; Jubelnd klatschen alle Beifall und freudestrahlend umringten die Kameraden den Sieger* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 20, 79).

Polacy i Niemcy z Niemieckiej Republiki Demokratycznej w książce Szarlitt i Cieśli to społeczeństwa, które były bezkrytycznie oddane idei „demokratycznego państwa ludowego”¹¹, nie znały „wysięgu szczurów”, egoizmu, kariery za wszelką cenę, „rozpychania się

⁹ *Heute findet eine Versammlung der Senftenberger Bergleute in dem großen Saal der Grubenzeche statt [...] Pünktlich um vier Uhr eröffnet der Vorsitzende des Betriebsrates die Sitzung: „Kameraden, wir haben uns hier versammelt, weil wir eine wichtige Sache besprechen müssen“; Der Leiter des Jugendaktivs „Ernst Thälmann“ ruft seine Gruppe zur allgemeinen Beratung zusammen. „Kameraden“ – beginnt Fritz Müller – wir müssen heute etwas Wichtiges beschließen“; Kommen Sie am nächsten Sonntag zur Besprechung in der MAS. Wir besprechen die Feldarbeiten gemeinsam; Der Vorsitzende: „Ich eröffne die Versammlung. Wir sind zusammengesessen und wollen alle wichtige Fragen beraten, entscheiden und die Arbeit verteilen“* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 15–16, 27–28, 98, 107).

¹⁰ *Die Vertreter der verschiedenen Abteilungen sprechen über die Schwierigkeiten in ihrer Arbeit. Andere Arbeitskameraden geben Ratschläge und alle versuchen durch gemeinsame Beratungen zu helfen* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 43).

¹¹ *Ein junger Pole schreibt an die FDJ: Es ist eine Freude zu wissen, daß in Deutschland eine demokratische Generation heranwächst, die genau so wie wir denkt und arbeitet. Wir bauen einen demokratischen Staat und arbeiten an der Erfüllung des Sechsjahrplanes. Ihr FDJ-ler wirkt auch an dem Fünfjahrplan mit. Wir bauen das durch Hitlerbanden zerstörte Warszawa und Wroclaw auf, und ihr baut neue Schulen, Kulturhäuser und Wohngebäude in Dörfern und Städten* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 121).

łokciami”, nie szukały poklasku i taniej popularności, ponadto szanowały współpracowników, przełożonego czy nauczyciela. Jeśli jednostka miała już jakiegokolwiek przemyślenia lub rozterki emocjonalne, to dotyczyły one raczej trudności w „wykonaniu planu” czy zadań zleconych przez „kolektyw”: *Ich habe alle meine Kräfte zusammengenommen und wollte den Kameraden meine Können zeigen und sie zum Wettbewerb anspornen [...] Am meisten ärgerten mich die Schrauben, welche ich immer wieder nachziehen mußte. Aber da ist mir ein guter Einfall gekommen. Ich habe eine Vorrichtung konstruiert und seitdem halten die Schrauben länger; „Wenn wir noch dazu ein trockenes Jahr bekommen, versteppen wir” – denkt der Köperner Traktorist Werner Bloch bei sich. „Unser Plan in der Landwirtschaft steht fest. Wir wollen in diesem Jahr überall Friedenserträge erreichen”* (Szarlitt, Cieśla, 1951: 100–101, 112).

Podsumowanie

Książka Szarlitt i Cieśli bez wątpienia stoi w opozycji do współczesnych podręczników do nauki języka niemieckiego, zawierających barwne fotografie uśmiechniętych twarzy, promujących świętowanie czy beztrudne spędzanie czasu na podróżach po krajach niemieckojęzycznych. Podręcznik z 1951 roku, „skażony” treściami politycznymi i propagandowymi oraz realizujący założenia pedagogiki marksistowskiej, przygotowywał jednak młodzież mentalnie do ogólnie pojętych trudów życia, uczył odpowiedzialności, współdziałania, jak również szacunku dla kadry pedagogicznej.

Bibliografia

Mosse G.L. (1972), *Kryzys ideologii niemieckiej. Rodowód intelektualny Trzeciej Rzeszy*, Warszawa.

Szarlitt E., Cieśla M. (1951), *Język niemiecki dla klasy VII*, Warszawa.

Abstract

“Wissenschaft bringt Brot”: linguistic and glottodidactic analysis of the political and propaganda content contained in a German language textbook from 1951

The article analyzes a German language textbook from 1951, with particular emphasis on the political and propaganda content and methodological solutions that the authors used in their publication. Through the analysis of selected content, the author introduces the reader to the educational climate of the 1950s.

Keywords: propaganda, educational goals, specialized vocabulary, noun